

بسم الله الرحمن الرحيم

دو قرارداد در یک معامله

(ترجمه)

پرسش

السلام علیکم ورحمت الله وبرکاته!

من جوان مسلمان از کشور تونس هستم، تمایل دارم تا از مجرای حلال موتر بخرم؛ شخصی من را به شرکت‌هایی که موتر را به مدت زمان طولانی به کرایه می‌دهند و پس از پوره شدن قرارداد کرایه، امکانات تملیک موتر نیز وجود دارد، رهنمایی کرد؛ یعنی دو قرارداد جدا گانه است؛ آیا این گونه عقد و قرارداد جایز است؟

پاسخ

وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته!

بدون شک، پیمان و قرارداد در اسلام واضح و روشن است که پیمان با پیمان دیگر خلط نمی‌شود؛ بناءً یک قرارداد موقوف به اجرای قرار داد دیگری نیست؛ بلکه عقد و قرارداد پایرجا و وابسته به شروط برگزاری آن و به شروط صحیح بودن آن است؛ لهذا اجرای قرارداد در اسلام آسان و ساده است و در آن بندش و موانع به وجود نمی‌آید و منتج به مشکلات هم نمی‌شود؛ چنانچه در قوانین وضعی بشری موجود است، برابر است که نظام سرمایه‌داری باشد یا هم نظام اشتراکی (کمونیسم)...

رسول الله صلى الله عليه وسلم دو قرارداد را در یک معامله منع نموده است؛ مثلاً چنین بگویی: این خانه‌ام را برایت می‌فروشم، به این شرط که خانه دیگری را برایت به این قیمت بفروشم و یا به این شرط که خانه‌ات را برایم بفروشی و یا این که دختری را به ازدواجم درآوری. پس این درست نیست؛ چون گفتن این که خانه‌ام را برایت می‌فروشم، یک قرارداد و پیمان است و گفتن این که در مقابل، خانه‌ات را برایم بفروشی "پیمان و قرارداد دوم است" که در یک معامله جمع شده است. بناءً این جایز نیست؛ چون حدیث پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم است که احمد از عبدالرحمن ابن مسعود و او از پدرش این گونه روایت نموده است:

«نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَفَقَتَيْنِ فِي صَفَقَةٍ وَاحِدَةٍ»

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم از دو عقد (پیمان و قرارداد) در یک معامله منع کرده است. بنابر این، مراد از این موجودیت دو قرارداد در یک معامله است.

بناءً چیزی که شما پرسیده بودید، دو قرارداد در یک معامله است و آن عبارت از قرارداد به کرایه دادن تا زمان معین است؛ مثلاً ده سال، بعد از آن قرارداد فروش آن به شمار می‌رود و این دو قرارداد است؛ یعنی به کرایه دادن و فروختن در یک قرارداد که صاحب موتر و شخصی که موتر را به کرایه می‌گیرد، در یک قرارداد پیمان می‌بندند و این کار بنابر حدیثی که در فوق ذکر گردید، جایز نیست.

هرگاه راه حل این مسئله را خواستی، پس با فروشنده بر خرید موتر به صورت اقساط موافقت کن و در بار اول به او قسمتی از پول را پرداخت نموده و متباقی پول را بعداً به صورت اقساط ماهانه پرداخت نمایند تا این که مبلغ تعیین شده را که هردوی شما در ابتدا به آن توافق نموده بودید، پوره گردد؛ در این حالت، موتر بنابر قرارداد فروش موتر که هردوی شما در ابتداء به آن موافقت نموده بودید، در ملکیت شما داخل می‌گردد و این پیمان قرارداد خرید به صورت اقساط می‌باشد؛ این جایز بوده و هیچ گونه حرجی در آن نمی‌باشد؛ البته مبنی بر این که قیمت خرید و این که به گونه نقد و یا به صورت اقساط پرداخت گردد، در ابتداء تعیین نموده و قرارداد به آنچه که شما موافقت کردید، پایان می‌یابد. پس وقتی که بر یک قیمت معین توافق حاصل گردید و فروشنده به مشتری به قیمت حال به فروش رساند و مشتری نیز پذیرفت و یا به قیمت مؤجل (نسیه) به فروش رساند و مشتری نیز قبول کرد، این هم درست و صحیح است؛ چون این مساومه (مذاکره، جگره و یا چانه‌زنی) برای موافقت در بیع است و ذات خود بیع (خرید و فروش) نیست.

مساومه (گفتگو، جگره و یا چانه‌زنی) جایز است؛ چون رسول الله صلی الله علیه وسلم مساومه کرده است؛ از حضرت انس ابن مالک رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم گلیم (فرش) و ظرف (کاسه) را می‌فروخت و فرمود:

«مَنْ يَشْتَرِي هَذَا الْحِلْسَ وَالْقَدْحَ»، فَقَالَ رَجُلٌ: أَخَذْتُهُمَا بِدِرْهَمٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ يَزِيدُ عَلَيَّ دِرْهَمًا، مَنْ يَزِيدُ عَلَيَّ دِرْهَمًا؟»، فَأَعْطَاهُ رَجُلٌ دِرْهَمَيْنِ: «فَبَاعَهُمَا مِنْهُ»

ترجمه: این نمد و این ظرف را کی می‌خرد؟ مردی گفت: من به یک درهم می‌خرم، پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: کی بیشتر از یک درهم می‌خرد؟ این نمد و این ظرف را خرید.

این حدیث را ترمذی روایت نموده و گفته است: این حدیث حسن است و بیع مزایده عبارت است از چانه‌زنی، بر هر قیمتی که بر آن توافق صورت گیرد. ابن ماجه در سنن خود از سوید ابن قیس روایت نموده که چنین گفته است:

«جَلَبْتُ أَنَا وَمَخْرَفَةُ الْعَبْدِيِّ بَرًّا مِنْ هَجَرَ، فَجَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَاوَمَنَا سَرَاوِيلَ، وَعِنْدَنَا وَزَانٌ بِزْنٌ بِالْأَجْرِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا وَزَانُ زِنْ وَأَرْجِحْ» وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ»

ترجمه: من و مخرفه عبدی کالای کتانی و پنه‌ای را به هجر (منطقه نزدیک مدینه) بردیم و رسول الله صلی الله علیه وسلم آمد و مساومه کردیم و همراه ما وزن کننده‌ای بود که در برابر وزن کردن اجره (پول) می‌گرفت؛ پیامبر صلی الله علیه وسلم برایش گفت: وزن کن و همان کفه (پله) ترازو را که در آن جنس است، ترجیح بده (و این عمل مستحب است؛ نه واجب یعنی در فروش پله ترازو که در آن جنس است کمی مایل شود مستحب است).

هم‌چنان بیع (خرید و فروش) به صورت اقساط جایز است؛ چون که آن مساومه (مذاکره و جگره) به هر قیمتی که خرید و فروش تمام شود، می‌باشد. این در صورتی است که مساومه به قیمت مال تجارت به صورت معجل (فوری) باشد و یا مؤجل (که در آن مهلت داده شود) و اجرای این قرار داد به یکی از آن دو قیمت می‌باشد: قیمت معجل و یا مؤجل.

در نزد جمهور علماء فروش چیزی بلندتر از قیمت امروزی‌اش، بنا بر تأخیر در پرداخت پول جواز دارد. از طاووس و حکم حماد روایت شده است که آن‌ها گفته‌اند: باکی ندارد که شخصی چنین بگوید که این را برایت به پول نقد به این قیمت و به پول قرض به این قیمت، می‌فروشم؛ سپس به یکی از قیمت‌ها موافقت کنند و هم‌چنان از حضرت علی رضی الله عنه روایت است که فرمود: هرگاه شخصی به دو قیمت (قیمت فوری و قیمت تأخیری)، جگره و چانه‌زنی نماید، باید یکی از آن دو قیمت قبل از قرارداد تعیین گردد.

لهذا راه‌حل اینست که یا موتر را اجاره بگیری و یا هم موتر را به صورت اقساط خریداری نمایی؛ چنانچه در فوق ذکر کردیم و بعضی‌ها می‌گویند: فرق بین خریدن به صورت اقساط و اجاره و خریدن آن در یک قرارداد چیست؟ پاسخ به آن‌ها اینست که فرق بسیار بزرگ بین این‌ها است؛ چنانچه فرق بین حلال و حرام است. الله سبحانه و تعالی دانا است به آن چیزی که به مردم نفع می‌رساند و یا ضرر و به آن چیزی که به خوبی و اصلاح انسان‌ها است و یا هم باعث فساد و تباهی آن‌ها می‌گردد؛ چنانچه فرموده است:

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

[ملک: 14]

ترجمه: مگر کسی که (مردمان) را می‌آفریند (حال و وضع ایشان را) نمی‌داند؟ و حال آن‌که او دقیق و باریک بین بس آگاهی است؟!!

بناءً شایسته است که از حق پیروی صورت گیرد و الله سبحانه و تعالی ذات هدایت‌گر بسوی راه راست و استوار است.

برادر شما عطاء ابن خلیل ابوالرشته

17 ربيع الاول 1438 هـ.ق

16 ديسمبر 2016 م